

Peníze, dluh a ekologie

Osnova přednášky

- Původ peněz a dluhu
- Jak se tvoří peníze dnes
- Dluh a ekonomický růst
- Peníze jsou politické – demokratická kritika
- Právo ražby (seniorage)
- Alternativy

„Davidu Graeberovi se podařilo něco výjimečného – napsal fundovanou knihu, která se čte jedním dechem. Mistrvým zpracováním vystihl klíčová témata dnešní diskuse, ač pět tisíc let stará. Čtenář jen překvapí, proč mu to samotnému nedošlo dříve. Kniha se stává okamžitou klasikou ve svých oborech.“

– Tomáš Sedláček

Hlavní makroekonomický strateg ČSOB, autor bestselleru *Ekonomie dobra a zla*

Vznik peněz a dluhu (Aristoteles a Adam Smith)

- Směna věcí → vznik peněz
- Aristoteles: 1. samozásobitelství rodinných farem → specializace (kukuřice – víno) → potřeba peněz kvůli směně
- Adam Smith (*Bohatství národů*): luky a šípy – dobytek a zvíř – střechy → peníze: sůl (Etiopie), mušle (Indie), sušená treska (Newfoundland), tabak (Virginie), hřebíky (Anglicko 18. st.) → drahé kovy

Vznik peněz a dluhu

- Drahé kovy plní tři základní funkce peněz
 - 1. prostředek směny
 - 2. účtovní jednotka
 - 3. uchovatel hodnoty
- ~~Od mamutích klů po burzu~~
- Peníze se nevyvinuli z bartrového obchodu

Existuje barter?

- Zřídka
 - Když peníze zmizí z ekonomiky během krize (např. Rusko 1990s, Argentina 2002)
 - Vězení – cigarety
 - Jedná se o situace lidí, kteří peníze měli a najednou je nemají
 - Častěji vyvinou úvěrový systém (pád Říma)

Existuje barter?

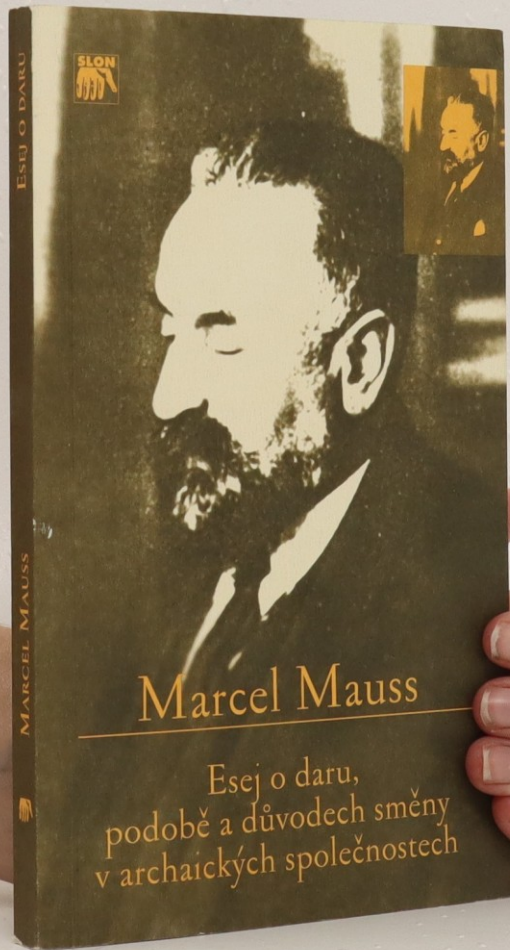
- Smithovy hřebíky: platba dělníkům v naturáliích – účetní jednotka v hospodě – platba po určité době v hřebících
- Nechodili s hřebíky do hospody
- **Barter je velice zřídka**

Odbočka: Společnosti bez peněz

- Irokézové („Lidi dlouhých domů“) – tovary uskladňovali v dlouhých domech – výdaj na základě rozhodnutí ženské rady
- Obchod – ekonomika daru (my: víno, velké dary)

Zrekonstru-
ovaný
irokézský
dlouhý
dům

ESIJ O DARU

MARCEL MAUSS

Marcel Mauss

Esej o daru,
podobě a důvodech směny
v archaických společnostech

Dar vs. obchod

- Dar – sociální pouto – nepřesné „počítání“
- Obchod – absence vztahu – přesné počítání (mezi cizinci, nepřáteli)

Jak vznikli peníze?

- Nejdřív existoval dluh
- Sumer (5 000 p.n.l.) – stříbrný šekel – účetní jednotka uskladněná v chrámu
- Zaměstnanci chrámu dostali ječmen a farmáři ho nosili do chrámu, ale počítal se v šekelech
- Dluh existoval pouze na papíře, dokud nebyl splacen ječmenem

Kreditová teorie peněz

- **Peníze = dluh**
- Hodnota peněz \neq hodnota stříbra, zlata...
- Hodnota peněz = relativní hodnota stříbra/zlata vůči jinému zboží
- Peníze jsou zúčtovací jednotka měřící dluh

Sociální teorie peněz

- Peníze = dluh = vztah
- 10 € bankovka = dluh společnosti vůči majiteli bankovky v hodnotě 10 €
- Kredit – z lat. „credere“ – věřit
- Peníze = dluh (kredit) = vztah ~ důvěra

„Každý může vytvořit peníze. Problém je, aby je ostatní akceptovali.“ Hyman Minsky

Chartalistická (státní) teorie peněz

- Stát je tvůrcem peněz
- Chartalismus – lat. *charta*, token, žeton
- Důvěra v žetony se zakládá na moci a legalitě státu – stát nahrazuje důvěru mezi lidmi
- *Fiat* peníze – peníze s nuceným oběhem
- Fiat - z lat. „ať se stane“
- Peníze vydané vládou nekryté zlatem

Sumář

- Nejprve byl dluh
- Peníze jsou zúčtovací jednotkou počítající dluhy
- Lidé musí v tuto jednotku věřit
- Víru mezi lidmi nahrazuje víra ve stát

Jak dnes vznikají peníze?

„Banky nejsou pouze zprostředkovateli
půjčujícími vklady střadatelů
dlužníkům.

Kdykoli banka poskytne úvěr, zároveň
vytváří vklad na účtu dlužníka, čímž
vytváří nové peníze.“

*Čtvrtletní buletin
Bank of England 1/2014*

How is money created?

through lending and borrowing activity, not the printing of currency

Fractional Reserve Banking Process

$rrr=10\%$

1. Mr. Wenzel \$1,000 initial deposit	2. Wells Fargo Assets Liabilities ----- \$900 loan \$1,000 deposit \$100 reserves	MS \$1,000
3. Mr. Sibley \$900	4. US Bank Assets Liabilities ----- \$810 loan \$900 deposit \$90 reserves	\$1,900
5. Ms. Sather \$810	6. TCE Assets Liabilities ----- \$810 deposit	\$2,710

				Sums of...		
Week	Deposits	New Loan	Cash kept by bank	Loans	Money	Cash in Banks
0	1,000.00	0.00	100.00	0.00	1,000.00	100.00
1	900.00	900.00	90.00	900.00	1,900.00	190.00
2	810.00	810.00	81.00	1,710.00	2,710.00	271.00
3	729.00	729.00	72.90	2,439.00	3,439.00	343.90
4	656.10	656.10	65.61	3,095.10	4,095.10	409.51
5	590.49	590.49	59.05	3,685.59	4,685.59	468.56
6	531.44	531.44	53.14	4,217.03	5,217.03	521.70
7	478.30	478.30	47.83	4,695.33	5,695.33	569.53
8	430.47	430.47	43.05	5,125.80	6,125.80	612.58
9	387.42	387.42	38.74	5,513.22	6,513.22	651.32
10	348.68	348.68	34.87	5,861.89	6,861.89	686.19
11	313.81	313.81	31.38	6,175.70	7,175.70	717.57
12	282.43	282.43	28.24	6,458.13	7,458.13	745.81
13	254.19	254.19	25.42	6,712.32	7,712.32	771.23
14	228.77	228.77	22.88	6,941.09	7,941.09	794.11
15	205.89	205.89	20.59	7,146.98	8,146.98	814.70
16	185.30	185.30	18.53	7,332.28	8,332.28	833.23
17	166.77	166.77	16.68	7,499.05	8,499.05	849.91
18	150.09	150.09	15.01	7,649.15	8,649.15	864.91
19	135.09	135.09	13.51	7,784.23	8,784.23	878.42
20	121.58	121.58	12.16	7,905.81	8,905.81	890.58
<i>Total after 20 weeks</i>	<i>8,905.81</i>	<i>7,905.81</i>	<i>890.58</i>	<i>7,905.81</i>	<i>8,905.81</i>	<i>890.58</i>
<i>Final totals</i>	<i>10,000.00</i>	<i>9,000.00</i>	<i>1,000.00</i>	<i>9,000.00</i>	<i>10,000.00</i>	<i>1,000.00</i>

Celková peněžní zásoba = vklad/rrr

$$1000/0,1=10\ 000$$

Nové peníze: 9 000

rrr – minimální požadované bankovní rezervy
(reserve requirement ratio)

RRR

- FED rrr: 0%
- ECB 1 %
- Česko 2 %
- Čína 7,4 %
- Brazílie 21 %
- Argentína 20,2 %

Omezení bank

- Úroková míra CB
- Konkurence mezi bankami
- Schopnost a vůle půjčovat si na straně dlužníků

Úrok a růst

Existuje monetární růstový imperativ?

Úrok a růst (Arnsperger et al)

- Předpoklad růstu poptávky → půjčka (pro firmu) = ↑ množství peněz v ekonomice → ↑ produkce (poptávkový imperativ růstu) nebo ↑ inflace
- Úrok z půjčky: náklady banky (\emptyset růst) + zisk
- Zisk: utracen v ekonomice (součást poptávkového imperativu-**Douthwaite**) nebo zadržen (hromadění peněz, investice do zlata, obrazů, nemovitostí, půdy – mezi-elitní reinvestice: hodnota 6% světových akcí)
- Zadržení: peníze chybí v „reálné“ ekonomice, „která si“ MUSÍ vypůjčit a vyprodukovat víc, aby bylo na splacení zadržených peněz → monetární růstový imperativ

Úrok a růst (a kapitalismus)

- Úrok nutně nevede k \uparrow HDP (když nedochází k hromadění)
- Úrok je základní součástí kapitalistické ekonomiky – ta musí růst, jinak kolabuje
- Úrok = hodnota peněz \rightarrow peníze se stávají komoditou \rightarrow jsou vhodné pro akumulaci
- Základem vztahu bank a státu je úvěr státu (BoA)
- Hladké fungování ekonomiky je potřebné pro \uparrow HDP – základ systému

(Cahen-Fourot 2022)

Úrok a růst (kritika předpokladů)

- Preference likvidity (a tudíž i ignorace inflace)
- Absence dluhů u boháčů a pozdější splácení těchto dluhů
- Moje reakce: Ad1: je to i preference věcí mimo reálnou ekonomiku, Ad2: Tohle zní spíš jako teoretická kritika

(Cahen-Fourot 2022)

economy. Some scholars argue for the existence of the MGI or treat it as an established feature (Arnsperger et al., 2021; Binswanger, 2009, 2015; Costanza et al., 2013; Douthwaite, 2000; Farley et al., 2013; Hickel, 2016, 2020; Lietaer et al., 2012; Loehr, 2012; Mellor, 2010, 2016; Sorrell, 2010).² A body of works provided rebuttals using stock-flow consistent models (Barrett, 2018; Berg et al., 2015; Cahen-Fourot and Lavoie, 2016; Hein and Jimenez, 2022; Jackson and Victor, 2015; Richters and Siemoneit, 2017; Strunz et al., 2017).

(Cahen-Fourot
2022)

„Demokratická“ kritika

- Banky rozhodují o investicích, cíl: zisk
- Etické banky (firmy) - cíl: ekologická udržitelnost, sociální ochrana
- Stát omezuje své právo ražby, rozhodování o tvorbě peněz je „málo demokratické“ → peníze nejsou sociální zdroj

„Demokratická“ kritika

- Využití práva ražby na ekologické a sociální investice státem
- Duben 2020 – UK CB „dala“ peníze UK MF kvůli COVIDu
- „Zneužití“ práva ražby → inflace, ↓ důvěry

„Demokratická“ kritika

- Vlády (půjčky) - finančníci (zisky) - daňoví poplatníci (hypotéky) - veřejno-soukromé partnerství - konstantní vyjednávání
- Nové formy peněz – uznání státem (např. finanční deriváty) – komu jdou zisky?

Aktiva generující příjem a dluhy podle percentilu bohatství

Table 1 Total income-generating assets and debts by percentile of wealth, 2010

Asset type	Top 1 percent	Next 9 percent	Bottom 90 percent
Stocks and mutual funds	48.8	42.5	8.6
Financial securities	64.4	29.5	6.1
Trusts	38.0	43.0	19.0
Business equity	61.4	30.5	8.1
Non-home real estate	35.5	43.6	20.9
Total assets for group	50.4	37.5	12.0
Total debt for group	5.9	21.6	72.5

Adapted from Di Muzio and Robbins (2016, 114), based on Wolff (2012).

\$ právo ražby

- Zisk z práva ražby \$ je \$16-22 mld.
- Koupě \$ = úvěr (právo koupit něco v USA) bez úroku nebo s nízkým úrokem
- ↑úroků → krize zadlužených zemí (SAPs)
- \$ rezervy leží ladem (Čína), US investice – ↑zisky

Alternativy

- Časové banky - ↑rovnostářství, ↑dekomodifikace
- Místní měny – lokalizují výrobu – geograficky nebo typově (veganské lístky)
- Přímé úvěrové systémy
- Místní veřejné banky

Závěr

- Peníze jsou dluh – vznikají spolu s dluhem – jejich součástí je úrok
- Vztah mezi dluhem a \uparrow HDP je předmětem diskuse
- Dluh je významnou součástí kapitalismu, který bez \uparrow HDP nedokáže fungovat

Závěr

- Peníze (dluhy) vznikají za účelem zisku
- Mohly by vznikat za jiným účelem
- Alternativy vůči současnému bankovnímu systému existují nejen na papíře